

בין לאומים

סקנדינאויה בין המחנים

יוהנס ויקמאן

קריים של העצמה האסטרטגית ואין הם עשויים לשמש בסיס שיהא בו כדי לעורר תאבונם של הצדדים הלוחמים. בימי מלחמת-העולם הראשונה (כשדוכסות פינלאנד, שנחשבה לאחר זמן, ושלא כדין, כאחת החברות של קבוצת מדינות סקנדינאויה, היתה מדינה אבטונומית במסגרת הממלכה הרוסית), לא נעשה אלא נסיון אחד ויחיד לגרור מדינה סקנדינאויה לתוך המערכה. היה זה בראשית המלחמה כשגרמניה הגרה כל מאמצי כוח לשכנע את שוודיה, כי גם לה הגיעה „שעת הגורל“, וקיומה לשתפה בהתקפה על רוסיה. הנסיון עלה בתוהו, חרף הנטיות הפרוגרמניות, והאנטי-רוסיות, של בני המעמדות העליונים בשוודיה. ביחוד של הקצינים.

לאחר מלחמת-העולם הראשונה, שלא הביאה על ארצות סקנדינאויה אלא קצת תקלות הזנה ואספקה, שוב נתחזקה הדעה, כי סקנדינאויה היא מעוז השלום ואינה זקוקה אלא לאמצעי-מגן מעטים לפי הערך שישמרו עליה מפני הפרות-אקראי של הנייטרליות. הסתערות רבתי מצד מעצמה גדולה לא חזוה איש. ולא עוד אלא שעתון שוודי העז לראות באיצטגנינות שלו, כי מלחמת העולם השנייה רישומה על סקנדינאויה יהא קל ואפילו משל מלחמת-העולם הראשונה. וטעמו ונימוקו: עקב החוזה הרוסי-גרמני מאבגוסט 1939 אין מקום לחשוש לפעור לות-צני בים הבאלטי. אמנם בשעה שהצטרפו מדינות סקנדינאויה לחבר הלאומים, הסתלקו באורח עקרוני מעמדתן הנייטרלית, אלא שבפ-רוץ מלחמת-העולם השנייה תש כוחו של חברי הלאומים וקצרה ידו לתבוע מסקנדינאויה השתתפות בהטלת סאנקציות על מדינה תוקפנית. לפני תום מלחמת-העולם השנייה, נגרפו לתוכה שלוש מתוך ארבע מדינות סקנדינאויה — רוסיה התקיפה את פינלאנד בנובמבר 1939, ואילו גרמניה כבשה את נורווגיה ודאניה במסע-בזק באפריל 1940. אשליית השלום והנייטרליות נופצה לרסיסים.

באותו פרק-זמן עצמו הקיץ הקץ על ההנחה

בשעה שאנו מדברים ב„צפון“ או ב„סקננדינאויה“, ראוי לנו שנזכור כי אין אנו דנים אלא במושג גיאוגרפי בלבד. שלוש המדינות הסקננדינאויות, שוודיה, נורווגיה ודאניה, שעה שהיו חברות לחבר הלאומים, ואף בזמן האחרון, בוועידת פאריס לענין תכנית מארשאל — הביעו אמנם דעות דומות פחות או יותר. שלושתן נקטו קו נייטרלי, שלדעתן אין כמותו יפה לאינטרס הסקננדינאווי המשותף, והן גם שמרו נפשן מצירופים שונים של המעצמות. לא אחת שימשה אחדות עמי סקננדינאויה שם-דבר בנאור מיהם ובהצהרותיהם של קברניטי-מדיניות, ביחוד בשוודיה. אפילו בימי מלחמת העולם השנייה, כשפינלאנד עמדה בקשרי מלחמה עם רוסיה, ואילו נורווגיה ודאניה נלחמו בגרמניה, צפו בחוגים רבים תכניות להקים ברית-מגן סקננדינאוית כתום הפולמוס הגדול. מכל הטעמים האמורים סבורות מדינות שמחוץ לסקננדינאויה, כי מדינות-הצפון הן כעין חטיבה מדינית אחת, וזה לא כבר הובע בעתונות הרוסית החשש שהנה זוממים לכונן מדינה סקננדינאוית פדראליית בחסות אנגלו-ספסית.

כל הדברים הללו אין בהם ממש. מלחמת-העולם השנייה באה על מדינות סקננדינאויה כיקיצת-אֵימים, ועתה הן מגששות דרכן בעולם החדש וכבד-הערפלים אשר לפניהן. אך שום אחת ממדינות אלה אינה מעלה בדעתה הקמת גוש סקננדינאווי, באיזו צורה שהיא. אכן יצדק מי שיתאר את מלחמת-העולם השנייה כיקיצת-בלהות לעמי סקננדינאויה כולם. עד שלא ירדה עליהם צרה זו, היו שמים מבטחם בנייטרליות. מה גם שמלחמת העולם הראשונה, שפסחה עליהם בלי להטביע בהם רישומה, חיזקה בלבם את האמונה כי הנייטרליות היא סגולה בדוקה כנגד כל סכנת תוקפנות. דומה היה עליהם שאם רק ישכילו שלא להטיל עצמם לתוך מלחמה בין המעצמות, מובטח להם שלא תופרע שלותם. ביסוד אמונה זו היתה ההנחה, כי הטריטוריות הסקננדינאויות אינן נתונות בקו האזורים העי-

תכניות הגיוס, שהוצאו לפועל בפרוץ מלחמת 1914–1918. תכנית זו צפתה מראש התערבות שוואדית בסכסוך רוסי-גרמני והסתערות של שש חטיבות שוואדיות לעבר פאטרבורג בשבוע הרביעי לפעולות האיבה. על הגייס הרוסי הששי הוטל לקדם פני איום שוואדי זה.

חשדות רוסייה כלפי שוואדיה אמנם לא נתאמתו, אך החשש מפני הצטרפות המדינות הקטנות שבאגפי רוסייה למחנה הגרמני בא על אישורו בהתקפה הגרמנית של יוני 1941: פינלאנד עטה על רוסייה מצטון ורומניה מדרום.

הנה כי כן הומרה המדיניות הפינית שרת-הנייטרליות במלחמת-תנופה נגד רוסייה. לפני שהתגלגלו הדברים כך, ניסתה פינלאנד לבוא בברית-מגן עם שוואדיה, יסודה בנייטראליות בלתי-ימזיג של שתי הארצות. הצעות פיניות אלה נתקבלו באהדה רבה בשוואדיה. השוואדים ראו בשמירת עצמאותה של פינלאנד ענין חיוני לארצם. המחשבה היתה שפינלאנד תהיה תריס בין שוואדיה ובין הממלכה האדירה אשר במזרח — לא גשר בין מזרח למערב, אלא עמדת-חלוצ של התרבות האירופית כלפי „אסיה“, ולא זו אף זו: הקשר ההיסטורי עתיק-היומיו בין שוואדיה ופינלאנד עורר בלב השוואדים נימה רגשית. הפינים נפלים אמנם בלשונם ובגזעם משאר עמי סקאנדינאוויה ואינם הוגים חיבה יתרה לשוואדים — המיעוט הפיני אינו אָמון על-ייתולע בשוואדיה — אף על פי כן רגילה שוואדיה לדבר עליה כעל „האומה האחות“, אולם, למעשה, השליכה פינלאנד את יהבה על גרמניה להיות לה למגן מפני ברית-המועצות ולא ראתה את העזרה השוואדית אלא כתגבורת רצויה. ממשלת מוסקוה, לעומת זאת, בטוחה היתה, כי ברית צבאית קיימת בין פינלאנד וגרמניה למן שנת 1937.

הדיפלומאטיה השוואדית, בהנהגת מיניסטר-החוץ סאנדלר, דימתה כי שוואדיה ופינלאנד תורכנה להקים מעין גוש נייטראלי. סאנדלר סבור היה, כי השתתפותה של שוואדיה בגוש כגון זה תהיה בעיני הרוסים ערובה נאמנה שהנייטרליות השוואדית איתנה כצור. מתוך הנחת-טעות זו הגישו במאי 1939 שתי המדינות הללו לפני מועצת חבר הלאומים תכנית שלפיה יבוצרו ויוגנו על-ידי חילות שוואדים ופיניים יחדיו איי אלאנד הפרוורים — החשוב בבסיסים האסטרטגיים בים הבאלטי. ומתוך הנחת-טעות זו הכריזה הממשלה השוואדית על נכונותה לעיין ברצון

כי המצב מבחינת מדיניות-החוץ אחד הוא בארבע מדינות הצפון וכי הוא עלול לשמש בסיס למערכת-בטחון סקנדינאוית משותפת — מדיניות שרבים תמכו בה בפומבי, ואף בחוגי הממשלות נהגו בה במידה של אהדה. תנאי למדיניות-הגנה משותפת — אויב משותף, אולם כשניתחה המהלומה, נתברר כי דאניה ונורוואגיה עומדות במלחמה נגד הצד האחד ופינלאנד נגד הצד האחר. המלחמה הפינית הראשונה מנובמבר 1939 עד למארס 1940, היתה מלחמת-מגן נגד תוקף רוסי, ואילו במלחמה הפינית השנייה יצאה פינלאנד, ביוני 1941, בגלוי ובמחד-שבה-תחילה כבעלת-בריתה של גרמניה, בקבלה על עצמה בלב שלם את סיסמת מסע-הצלב נגד הבולשביים הרוסי. שוואדיה, שלהבות המלחמה אפפה מעברים, אמנם צפויה היתה לסכנה, אך שום אחת מן המדינות הלוחמות לא נגעה בה לרעה.

כתום המלחמה נשמטה פינלאנד לתלוטין ממחנה המדינות הסקאנדינאויות. פינלאנד היתה איפרכיה שוואדית במשך שש מאות שנה, עד שנכבשה בידי רוסייה בשנת 1809. מאחר שישב בה מיעוט שוואדי רב-השפעה, בן 200,000 נפש, בתוך כלל אוכלוסים של שלושה מיליונים לערך, חידשה פינלאנד בדרך-הטבע את יחסיה הקודמים עם שוואדיה, מכיון שהגיעה לידי עצמאות עם המוטת הצאריזם. ברבות הימים, משנתחזק המשטר הבולשביסטי, נראתה להם לפינים שכנותה של רוסייה כאיום והם ביקשו סיוע-חוץ לחיזוק מעמדם. התנגדות הפרלמנט סיכלה בראשית שנות העשרים למאה הזאת את נסיונו של מיניסטר-החוץ הולסטי לכונן ברית של המדינות הבאלטיות ופולין, בשלהי שנות השלושים הרבו לדבר על שותפות-הגורל בין שוואדיה ופינלאנד — סיסמה שעלולה היתה לסכסך את שוואדיה ברוסייה ככל שגרמניה ההיטלרית גברה והחלה מאיימת על רוסייה.

פינלאנד, בדומה לשוואדיה, שאפה לשמור על נייטראליות במקרה מלחמה בין שתי המעצמות הללו. אך רוסייה התייחסה בתשד כלפי שוואדיה ופינלאנד, נראה כי יחס זה בא לה בירושה מרוסייה הצארית. מתוך תעודות רשמיות שפורסמו על-ידי הבולשביקים נודע לנו, כי בראשית המאה הזאת חששה רוסייה שבמקרה מלחמה עם גרמניה, המצא את עצמה מותקפת מאגפיה — על-ידי שוואדיה בצפון ועל-ידי רומניה מדרום. ב-1912 ערכה המפקדה הרוסית העליונה את

השוואדית חתרה לשלטון בים הבאלטי — שאיפה שנתמלאה לאחר מאות שנות היאבקות, במקצת עם דאניה, אך בראש וראשונה עם רוסיה. במאה השבע־עשרה היתה שוואדיה מעצמה גדולה, שפללה את פינלאנד, את כל החוף המזרחי של הים הבאלטי וחלק מן החוף הגרמני של ים זה. בדור־קרב שנמשך עשרים שנה בין קארל השני־עשר ובין פטר הגדול, מוגרה הממלכה השוואדית. שתי מלחמות־נקם שנערכו במאה הי"ח לא יכלו להחזיר את גלגל המאורעות. משנקרעה מעליה פינלאנד בתחילת המאה הי"ט הרעמדה שוואדיה על גבולותיה האֶתְנו־גֵּרָאֶפִּיִּים ופסקה מלהיות עוד גורם פוליטי ב־משקל. מהלך־המאורעות הביא את השוואדים לידי ראיית רוסיה כאויב מושבע של שוואדיה, ורעיון זה מתפרנס בשוואדיה עד היום הזה מכוח הפולחן המורו של קארל השנים־עשר וגורלו הטראגי.

על רקע זה יש לראות את האהדה לגרמניה, שהיתה שלטת בחוגי ההנהגה השוואדית, מיום שקמה גרמניה כיריב צבאי לרוסיה אחרי 1870-71. בעשרות השנים האחרונות דגלה הממלכה השוואדית במדיניות, שהיתה נייטרלית מבהינה עקרונית. במלחמת־העולם הראשונה הקפידה שוואדיה על נייטרליותה הגם שמיעוט צעקני דרש בפה מלא את הצטרפות שוואדיה למלחמת גרמניה ברוסיה. אך הנייטרליות השרוואדית לא יכלה לעמוד בפני המלחמה הרוסית־פינית של 1939-1940. כשפרצה מלחמה זו, לא הכריזה שוואדיה על נייטרליותה. ולא עוד אלא ששוואדיה חיזקה את ידי פינלאנד במשלוחי־נשק גדולים ובדרכים אחרות. מר סאנדלר, מייסוד־החוקן השוואדי באותו פרק, הוא דוגמה נאה, באינו מידה אחז „התסביך הפיני” את המדינאים השוואדיים. במשך שבע שנים עמד סאנדלר כשומר־הסף של הנייטרליות השוואדית הבלתי־מעוררת וכל אותו זמן שקוד היה במר יחד להפיג חשדותיה של רוסיה. והנה משפרצה המלחמה הפינית ב־1939, שינה טעמו בן־לילה ודרש התערבותה של שוואדיה לימין פינלאנד. כשסירבו שאר חברי הקבינט ורובה של דעת־הקהל ללכת אחריו בדרך החוזה שהציע, עמד והתפטר מכהונתו כדי לעורר — לשוא אמנם — סערה ציבורית לתמיכת מדיניותו הרת־האסון. בלחץ גרמניה בעת מלחמת העולם השנייה התירה לעצמה הממשלה השוואדית — ממשלת קואליציה שיוצגו בה כל המפלגות, חוץ מן הקורמוניסטים — לתמוך עד לגבול מסוים בענין

בהצעה לכריתת ברית צבאית שוואדית־פינית, שהוגשה עליידי הפינים סמוך לחתימת חוזה השלום במוסקוה בשנת 1940. לאחר המלחמה הרוסית־פינית הראשונה, בשני המקרים השתמשה רוסיה בזכות הוואטו שלה.

למותר הוא להדגיש, כי לא סכנת התקפה מצד שתי המדינות האלה, היא שהטילה מוראה על רוסיה, החשש שבלב הרוסים היה שמא תשמש פינלאנד בסיס להסתערות גרמנית ושמא לא תעצור פינלאנד כוח לקיים נייטרליותה בפני רצונה של גרמניה. צבא גרמני חנה בפינלאנד ונלחם ברוסיה ב־1918; והגרמנים שוב היו שם ב־1940. בכמה מן המלחמות הרבות שניטשו בין שוואדיה ורוסיה היתה פינלאנד שדה־המערכה העיקרי. במאות השנים האחרונות היה לה לר־סיה, בדומה להודו, גבול צפוני־מערבי חשוף, לשם הבטחת הגבול הזה יצאה ברית־המועצות להתקפה על פינלאנד בנובמבר 1939.

דעתם של הפינים — דעה זו נתמכה בעוז ע"י העתונות השוואדית — היתה, כי רוסיה נמרה אומר לשים קץ לפינלאנד כמדינה עצמאית ושואפת לספח את המדינה לברית המועצות. לאחר שהבטיחו הסוואטים את לנינגראד ואת מפרץ פינלאנד בתוקף חוזה־השלום במוסקוה מ־3 במארס 1940, נשתיירה לפינלאנד מידה כה מרובה של חירות, עד שיכלה להניח לצבא גרמני לתפוס עמדות בארצה. הכנות אלה התחילו עוד בסתיו 1940, לאחר שמוגרה צרפת ונצחונה הסופי של גרמניה נראה בחזקת ודאי. הכרה זו שרווחה אז, היא שמסבירה, מה ראתה פינלאנד לצאת למלחמה לימין גרמניה כדי לחזור ולכבוש את השטחים שנקרעו מעליה בתוקף חוזה מוסקוה, והיא גם שעוררה את פינלאנד להצטרף למסע לכיבוש החלק הרוסי של קרליה המזרחית, לעקור את הבולשביזם מן השורש ולייסד ממלכת „פינלאנד גדולה”, כלשונו של המושל מאנרהיים.

פינלאנד עתידה היתה ליתן את הדין על מדיניות זו. אך מה היתה עמדתן של שאר מדינות סקנדינאווה כלפי מאורעות אלה, וכיצד השפיעה מלחמת־העולם השנייה על מצבן המדיני כיום?

שונה מעמדה של שוואדיה ממעמדן של דאניה ונורווגיה, לפי שמדיניות־החוקן השוואדית כולה היתה מושפעת מאז במידה מכרעת על־ידי רקמת יחסיה עם רוסיה, ואילו דאניה ונורווגיה פטורות מבעיה רוסית. היו ימים והמדיניות

נות — שרויה במבוכה בענין מדיניות־ההגנה שלה: אין היא חזקה דיהצורך לעמוד על נפשה לבדה, ואילו כל תהייה מצדה על סיכויי העזרה מצד מדינות אחרות אינה מתיישבת יפה עם ההכרזות על עמדתה הנייטרלית. גורלן של המדינות הקטנות בשתי מלחמות־העולם הוכיח, שאם הן מועיקות לעזרה מעצמה אחרת בלי להכשיר עוד בתקופת־השלום את הקרקע לשיי־תוף־פעולה צבאי, סופן ליהפך לזירת־קרבות בין המעצמות. כל המדינות הקטנות שהותקפו על־ידי גרמניה במשך שתי מלחמות־עולם ושקיבלו עזרה מאת בעליה־ברית, אמנם החזירה להן חירותן לאחר שהיו כבושות ימים רבים בידי האויב, אך בשום מקרה לא החזירה להן חירות עקב התערבות־מישרים של בעליה־ברית; הדבר לא בא אלא בזכות נצחונם הסופי של האחרונים. מצד אחד אפשר שמאמצי שואדיה לקיים נייטרליות בכוחות שברשותה ייראו כמעשה חסרת־תקוה; אך מצד אחר, אין לתאר את מעמדה הצבאי של שואדיה כחסרת־תקוה. הדעת נותנת, כי במקרה מלחמה בין ברית המועצות והמעצמות האנגלו־רוסיות תתרכז כל פעולה צבאית ליד שואדיה ביבשת האירופית עצמה ובאזורים האר־קטיים. ארצות־הברית וקנדה כבר עשו הכנות נרחבות לפעולות־מלחמה באזורים אלה. אפשרות הכנסתו של האוקיינוס הארקטי למעגל המלחמה אינה נוגעת בשואדיה אלא בעקיפין. אך היא ענין מוחשי ביותר לנורווגיה ולדאניה. לדאניה הבעלות על גרינלאנד ולנורו־ווגיה הריבונות על שפיצברגן. הנה אף על פי שגם גרינלאנד גם שפיצברגן אינן מוחזקות חלקים בלתי־נפרדים של דאניה ונורווגיה. הרי עלולה השליטה על שטחים נידחים אלה לגרוור את שתי המדינות לתוך מלחמה בין המעצמות הגדולות. ברית־המועצות כבר הציעה לנורווגיה ששתי המדינות יגנו יחד על שפיצברגן, אך הממ־שלה הנורווגית דחתה את ההצעה. אחת הדרכים להרחיק סכנת מלחמה מדאניה ומנורווגיה היא העמדת גרינלאנד ושפיצברגן בנאמנות ארגון האומות, אך הצעה זו תיראה מן הסתם כפתרון קיצוני מדי. חזקה על הנורווגים והדאנים — ומותר להוסיף: גם על השוודים — שידעוים הם כי מן ההכרח למצוא פתרון כלשהו. אכן, גן־העדן של שלום ששמו סקאנדינאוויה נחלת העבר הוא. אך בשעה זו טרודות שלוש המדינות כל כך בדאגות כלכליות, עד שאין דעתן פנויה לבעיות הפוליטיות והצבאיות של תקופה חדשה וכבדת־גורל זו.

הגרמני. ניתנה רשות למעבר צבא וציוד גרמני דרך שואדיה מגרמניה לפינלאנד וכן מדרום נורו־ווגיה לצפונה. מעבר הצבא הזה החל ביוני 1940. סמוך למפלתה של צרפת, כשממשלת שואדיה היתה בטוחה, כנראה, כי קץ המלחמה קרוב, ומעבר שיירות אלה הופסק באוגוסט 1943. כשנהפך גלגל המלחמה לחלוטין לטובת בעלי־הברית, מלבד זאת הורשתה הטיבה גרמנית לעבור מנורווגיה לפינלאנד בקיץ 1941. סמוך לפתיחת ההסתערות הגרמנית־פינית על ברית־המועצות. אף ויתור זה לגרמנים נבע, כמסתבר, בחלקו מתוך ההנחה כי המלחמה בחזית המזרח קרובה להסתיים בנצחון גרמני. כשהתדפקו צב־אות גרמניה בשערי מוסקוה בסתיו 1941 הרחיק לכת מיניסטר־החוץ השוודי עד כדי מסירת ברכה לפינלאנד לקראת נצחונה הקרוב לבוא. עובדה היא, כי מלחמת־העולם השניה חוללה את התמורה הגדולה ביותר במדיניות־החוץ השוודית — מיום שירדה שואדיה מגדולתה כמעצמה לפני 200 שנה. ב־1939 היתה לרוסיה גישה לים הבאלטי רק דרך מפרץ פינלאנד, שחופיו היו נחלת פינלאנד ואסטוניה. בימי הצא־רים היו כוחותיהן של גרמניה ורוסיה בים הבאל־טי מעוינים פחות או יותר. כיום שולטת ברית־המועצות בים הבאלטי. כל השטח למן מפרץ פינלאנד ועד לקאנגיסבארג נחון לפיקוח רוסי. מבחינה צבאית ניתן לראות כיום את פינלאנד כחלק מברית המועצות. מפרץ בותניה הוא עתה הגבול הצבאי בין שואדיה וברית־המועצות. לשון אחרת: שואדיה היא כעין מישלט בקרה־מגן הרוסי בהזית הצפונית־מערבית. הנה אומר מצבה של שואדיה כלפי רוסיה הוא כמצבה של פינ־לאנד לפני 1939; מלחמה בין המעצמות הגדו־לות תעורר את כל פרשת הנייטרליות השווד־ית מחדש. לאמור: האם תתן רוסיה אמון בנייט־ראליות זו ותראה את שואדיה חזקה למדי להדוף נסיונותיה של מעצמה אחרת לכונן בה בסיס־פעולות נגד ברית־המועצות? מצד אחר, אפשר שברית־המועצות תבקש להקים, למשל, עמדות־תצפית על אדמת שואדיה למלחמה בראקיסות או שאר כלי־משחת שטרם נוסו.

במעמד־עניינים זה אדיר רצונה של שואדיה לקיים את נייטרליותה בחומרה ולהישמר מהס־תבך בכל גוש שהוא. אם תצאנה המעצמות הגדו־לות למלחמה, יתדל ארגון האומות המאוחדות, ועמו תחלנה ההתחייבויות שקיבלה על עצמה שואדיה לפי מגילת האומות. אולם שואדיה — בדומה לדאניה ולנורווגיה, ולכל המדינות הקט־